

AUGUSTIN MOCANU

IORDAN DATCU

Ovidiu Bârlea: *De la Ion Budai-Deleanu la Lucian Blaga.*

Ediție îngrijită și introducere de RCR Editorial, București, 2014, 214 pag.

Cercetător deosebit, dedicat vastului domeniu al creației tradiționale orale, mai ales folclorului literar, impresionând printr-o prezență promptă și continuă vreme de peste cinci decenii, prin echilibrul, seriozitatea, calitatea și ținuta științifică a lucrărilor sale, recunoscut de timpuriu, apreciat și premiat în mai multe rânduri, domnul dr. Iordan Datcu, la finele anului trecut, ne-a mai îmbogățit cu o carte interesantă și extrem de folositoare.

Realizarea prezentei ediții prin care se creează posibilitatea cunoașterii concepției savantului Ovidiu Bârlea privind relația literaturii cu folclorul se încadrează perfect în munca de editor științific a lui Iordan Datcu, domeniu principal de cercetare spre care s-a îndreptat încă de pe la începutul activității când a lucrat la EPL, s-a extins și înălțat calitativ ulterior la EM și observăm cu plăcere că s-a perpetuat până în prezent.

Volumul se deschide cu o introducere consistentă și valoroasă (p. 5-24) după care sunt reproduse 11 studii publicate de Ovidiu Bârlea din 1964 până în 1971, răzlețite în periodicele: *Ateneu* (4), *Steaua* (4), *Orizont* (1), *România literară* (1) și “Cel mai amplu studiu, despre *Folclorul în Țiganiada lui I. Budai-Deleanu*, a apărut ...în volumul colectiv *Studii de folclor și literatură*, 1967.” (p. 24).

Argumentarea necesității editării acestei cărți e simplă, sinceră și directă. Editorul declară: studiile “*Le-am adunat pe toate în această ediție pentru că exprimă o latură însemnată a scrisului lui Ovidiu Bârlea și pentru că, împrăștiate în atâtea locuri, au rămas necunoscute.*” (p. 24).

Gândul nostru *dănțauș*, cum ar zice codrenii și sălăjenii, vrea să ne spună că e bine să ne amintim că în 2017 se împlinește o sută de ani de la nașterea savantului Ovidiu Bârlea și folcloriștii, în primul rând cei din linia întâi, ar putea să se preocupe de acum cu pregătirea sărbătoririi evenimentului. Într-un anumit fel, cartea scoasă de domnul Iordan Datcu ar putea îndeplini și rolul de semnal.

În introducere, editorul se oprește cu multă atenție asupra problematicii fiecăruia din cele 11 studii, luându-le în ordinea logicii lor interioare, determinată de specificul fiecăruia, și nu după cronologia publicării lor, indiferent că tratează teme din literatura noastră națională sau din cea universală.

În studiul *De la folclor la creația cultă* (pp. 25-32), Ovidiu Bârlea relevă deosebirea dintre creația anonimă și cea cultă, subliniind că...” teoretic trebuie să se admită că fiecare din cele două realități se cuvine să fie apreciată după norme proprii, izvorâte din caracteristicile lor fundamentale.” (p. 26) “Este aici, notează editorul, prefigurată opinia sa despre poetica folclorului.” (p. 7). Din această idee va răsări vol. *Poetică folclorică*, București, 1979, unde ...”propune o ruptură cu poeticele clasice care s-au ocupat de folclor”...(Datcu, *DER*, p. 113). În esență, studiul acesta pune bazele teoretice al înțelegerii științifice a rădăcinilor folclorice ale multor opere ale literaturii de autor, de

mare valoare, create de: Homer, Dante, Rabelais, Cervantes, Shakespeare, Goethe, Eminescu, Creangă etc.

De-a lungul activității sale de cercetător al creației folclorice, Ovidiu Bârlea a acordat o atenție privilegiată prozei populare. E potrivit să notăm aici lucrarea în trei volume *Antologie de proză populară epică* (1966), ediție care însumează peste 1700 de pagini și a constituit o foarte bună bază de documentare în acest important domeniu. Următorul pas în cuprinsul aceleiași sfere l-au constituit scrierile despre Ion Creangă: articolul *Creangă și folclorul* (*Steaua*, nr. 1, 1965) și vol. *Poveștile lui Creangă* (1967, 320 p.). Pentru noi, articolul apare ca un preludiv la volum. Înainte de a-și prezenta opiniile, autorul lansează o ipoteză pe care o va demonstra prin observații și comentarii directe pe marginea unora dintre poveștile marelui humuleștean. Iată ipoteza: ”Înrâurirea folclorică în opera lui Creangă constituie problema primordială, cheia care deschide drumul spre înțelegerea și explicarea ei.” (p. 50). Urmează un lanț de comentarii în cuprinsul cărora Ovidiu Bârlea compară povești ale lui Creangă cu variantele folclorice descoperite, demonstrând astfel justetea ipotezei formulate inițial. Sunt discutate creațiile: *Acul și barosul*, *Inul și cămașa*, *Harap-Alb*, *Stan Pățitul*, *Dănilă Prepeleac*, *Cinci pâini*, *Povestea unui om leneș*.

În urma cercetării comparatiste, Ovidiu Bârlea ajunge la o seamă de concluzii, din rândul cărora redăm mai jos câteva: “Compararea operei lui Creangă cu narațiunile populare în forma lor autentică trădează asemănări ce depășesc așteptările cu care ne-a obișnuit istoria literară”. [...] “Dar dincolo de asemănările izbitoare cu poveștile autentice, opera lui Creangă se distanțează enorm de acestea. *Poveștile* lui sunt și colecție folclorică, dar și creație cultă dintre cele mai valoroase.” [...] “Scrierile lui Creangă conțin în plus acea pecete indiscutabilă a geniului creator, acel farmec plin de luminozitate, inefabil, care scapă oricărui încercări de analiză.” [...] “Conținutul operei lui Creangă e cât se poate de simplu, totuși Creangă rămâne prozatorul cel mai dificil.” (pp. 59-61)

Pentru ca cititorul interesat de chestiunea relației dintre literatura cultă și cea folclorică în concepția și opera de cercetător ale lui Ovidiu Bârlea, să fie bine informat îi punem înaintea titlurile celor 11 studii care compun volumul editat de Iordan Datcu:

- *De la folclor la creația cultă*; - *Rădăcinile folclorice ale dramei “Hamlet”*; - *Creangă și folclorul*;

- *Sărutul pământului în romanul “Ion”*; - *Folclorul arhaic în poezia lui Blaga*; - *Folclorul în “Țiganiada” lui I. Budai-Deleanu*; - *“La hanul lui Mânjoală” și substratul folcloric*; - *“Măgarul de aur” al lui Apuleius și balada “Scorpia”*; - *Filonul folcloric în poezia lui Goga*; - *Fantasticul în narațiunile lui Caragiale*; - *Însemnări despre “Făt-Frumos din lacrimă”*.

ANA OLOS

Despre autonomia umbrei

Autonomia umbrei (2011) de Ion Militaru¹, primea la finele lui 2013 premiul “Mircea Vulcănescu” al Academiei Române. În *Argument*, Ion Militaru avertiza asupra specificității cercetării sale, recunoscând că, deși umbra este o prezență cotidiană, o filosofie a ei poate părea suspectă, deoarece ea este “expresie maximă a inconsistentului desăvârșit” (9). Moto-ul cărții trimite la Platon, iar lectura sumarului ne convinge că filosoful atenian a fost cel care l-a condus pe autor spre alegerea temei de cercetare și nu arhetipul lui Jung.

Cartea este structurată pe secțiuni, prima, pornind de la „oroarea” lui Platon, urmărește genealogia umbrei prin invocarea scenei procesului lui Socrate (399 a. Chr.), acesta fiind condamnat pe baza unor false argumente, substituite de sofisti celor logice, devenind deci „umbre logice” (15). Astfel mitul umbrei ia naștere datorită argumentării sofiste (18). În mitul peșterii din *Republica* filosoful atenian pune problema relației dintre umbră și aparență și „harta distrugerilor ei”. Secțiunea a doua a cărții, referindu-se mai întâi la umbrele din Hades, explorează „perimetrul extins” al gândirii lui Platon în dialoguri. Comentarii interesante se află în paragrafele „Despre sensul străinului în dialogurile lui Platon”. Găsim și explicarea a ceea ce e teama de propria umbră și anume „extensia umbrei dincolo de orizontul accesibil controlului prin vedere” (69) și tocmai de aici rezultă perceperea ei ca autonomă. „Autonomizarea ei face din ceea ce este ce nu este” (ibid.), ajungându-se până la „poziția umbrei în creștinism”, unde umbra este mai puțin decât lucrul și renaște ideea că omul este măsura tuturor lucrurilor. Secțiunea a III-a ne conduce deja la „începutul original al modernității”. Introducerea se face prin intermediul scriitorului german Adalbert von Chamisso și a sa *Extraordinară poveste a lui Peter Schlemmil*. Concluzia analizei este că în modernitatea timpurie „umbra a devenit un bun economic”, căpătându-și valoarea abia în urma negocierii ei. În Secțiunea a IV-a, cea mai cuprinzătoare din carte, se arată că definiția de dicționar a umbrei „nu e altceva decât gazda pentru adevărul fizicii” ori relevantă este doar o metafizică a umbrei. De vreme ce „numai adevărul fizical constrânge umbra la dependență” și „restul semnificației umbrei se construiește prin infidelitate fecundă față de adevărul fizical”, „umbra este și autonomă” (112). Deși depinde de sursă, de unde și secundariatul ei, umbra transcende formele de sensibilitate *a priori* și depășește categoriile logice ale gândirii și nu se constituie din ce aparține acestei lumi. Dependentă de sursă, în mod paradoxal, umbra nu-i preia caracteristicile. Ba mai mult, susține autorul, „umbra este singura construcție pe teritoriul nimicului” (120). Fascinat de imposibilitatea de a plasa umbra în real sau în irealitate sau de a o raporta convingător la sursă, autorul o așază în „marea schismă dintre materialism și idealism”, între „existențele aparente”, sau între „mitologiile eșuate” ilustrate în basmele lui Andersen sau de personajul Peter Pan al lui James Barrie. Observația că în arta plastică modernă se renunță la „clarobscur”, despărțindu-se lumina de umbră, îl apropie pe autor din nou de ideea autonomizării ei,

¹ Ion Militaru e cunoscut pentru eseurile apărute în revista *Ramuri* și pentru cărțile sale cu o largă deschidere și accesibilitate, printre care *Europa faustică?* (Scrisul Românesc, 2003), *Înfrângerea lui Robinson* (2009), *Abstracția iubirii. Încercare de erodicee* (2010), sau *Nu-L cunosc pe acest om. Despre marea minciună și alte eseuri morale* (2014), apărute la Editura Academiei. Scrierile cercetătorului craiovean, pe lângă caracterul lor de specialitate, conțin comentarii pe teme filosofice de mare interes, cu referiri la cultură sau morală, nu arareori disecând opere literare.